

Kozmické ptačí louky a jejich význam pro přírodu a krajinu

ÚVOD

Aluviální mokřady a nivní (v literatuře často označované jako mokré) louky jsou jedním z typů biotopů, jež s postupným rozvojem kulturní krajiny postihla největší transformace a často úplný zánik. Na území České republiky ta nejvýznamnější transformace převodem na polní kultury spolu s melioracemi vyvrcholila zhruba v sedmdesátých letech minulého století. Diskuze o významu mokřadů však v různých obdobích oživaly, přičemž faktory, které tyto diskuze spouští, jsou především povodně a sucha, na což jednoznačně poukazuje sucho započaté v roce 2015. Aluviální mokřady a nivní louky už svým názvem naznačují, že jsou situovány v říční krajině a jsou v periodickém či stálém kontaktu s povrchovou vodou větších řek a podzemní vodou včetně hyporeálu. Je tedy nasnadě, že tyto krajinné prvky mají minimálně lokálně význam pro koloběh vody a látek říční krajiny. Tyto hydrologické efekty jsou už dnes v literatuře poměrně dobře popsány, v tomto ohledu lze zmínit zásadní práce Benstead, Drake a kol. [1], Štěrba a kol. [2], Cílek, Just a kol. [3] nebo Čížková, Vlasáková a kol. [4]. Důležitostí mokřadů s ohledem na jejich historický výskyt v krajině Polabí se zabývá i Richter [5]. Hydrologický význam aluviálních luk je tedy neoddiskutovatelný, je proto žádoucí akcentovat i význam pro biodiverzitu rostlin a živočichů. Navíc tyto biotopy představují v krajině přirozený a vzájemně provázaný přechod mezi terestrickými a akvatickými stanovišti a systémy.

Popis lokality a její historie

Kozmické ptačí louky jsou největší soukromou rezervací firmy Semix Pluso, s. r. o., se současnou výměrou přesahující 70 ha. Nacházejí se v záplavovém území řeky Opavy v prostoru mezi obcemi Dolní Benešov, Kozmice a Jilešovice. Jde v současnosti o souvislý biotop psárkových a ostřicových luk, který vznikl na meliorovaných polních pozemcích. Zajímavostí je, že v 19. století se na tomto území nacházely rybníky a mlýnské náhony a zbytek rybníční hráze s porosty dubu a dalších lužních dřevin je dosud zachován. Z mlýnu se dochoval pouze Kolečkův mlýn postavený v roce 1845, ale vyskytovaly se zde i starší objekty, např. mlýn Na Osikovci, poprvé zmiňovaný v roce 1446, nebo ještě starší Jilešovický

Obr. 1. Stav lokality v roce 2000 s převahou zemědělské půdy a polí (Zdroj: WMS ČÚZK)

mlýn, o němž existují záznamy už z roku 1377 (Solnický, [6]). Koneckonců vodní náhony, jako jsou Mlýnská strouha s derivací na jezu ve Smolkově, protékající oblastí bývalých rybníků soustavy Dolního Benešova a Kozmic, nebo Opusta a Přehyně, tuto mlýnskou a rybníční historii lokality připomínají.

Etapy

V první etapě vznikla rezervace o výměře 13 ha v rámci adaptačního projektu MŽP „Kozmické ptačí louky – obnovená příroda“. Hlavním záměrem tohoto projektu bylo dosáhnout těchto cílů (upraveno podle Semix Pluso, s. r. o.):

- obnovy základních funkcí říční krajiny (aluvia údolní nivy řeky Opavy spolu s potoky Juliánka a Přehyně a optimalizace vodního režimu v krajině),
- podpory retenční schopnosti území,
- vzniku nových tůň (11 objektů o celkové ploše 3,27 ha),
- náhrady napřímeného toku potoka Přehyně novým meandrujícím korytem s proměnlivou šířkou se dvěma bočními tůňmi a délkou toku 735 m,
- vybudování tří valů sloužících jako zimoviště pro obojživelníky,
- obnovy aluviálních luk a šetrného hospodaření (vhodné načasování sečí s ohledem na hnízdění ptáků a vývojový cyklus motýlů),
- výsadby dřevin a keřů (doplnění stávajících soliterních dřevin a vytvoření pásu keřů podél cyklostezky s cílem odclonění díla a zajištění potřebného klidu),
- propagace přírody vybudováním pozorovatelny a naučných tabulí pro veřejnost,
- podpory ohrožených a chráněných druhů organismů (ptáků, obojživelníků, bezobratlých i ryb).

Součástí první etapy bylo i vybudování ptačí pozorovatelny pro návštěvníky rezervace, která byla později přejmenována na Pozorovatelnu Petra Čolase – na počest předčasně zemřelého ředitele ostravské ZOO.

Během druhé etapy v letech 2017 a 2018 byla rezervace rozšířena o další vodní a suchozemské biotopy a prvky. Třetí etapa probíhala v letech 2020 a 2021 a motivací pro její vznik bylo mimo jiné i zasažení území povodněmi; šlo tedy o to, aby byly umožněny přirozené rozlivy a zároveň existovala refugia pro zvěřící obyvatele Kozmických ptačích luk včetně Exmoorského divokého koně.

Obr. 2. Současný stav lokality s výskytem mokřadů a vodních ploch (Zdroj: WMS ČÚZK)

Význam lokality pro přírodu a krajinu

Pokud se zaměříme na význam Kozmických ptačích luk pro zadržení vody v krajině, tak ani extrémně suché období let 2015–2019 nevedlo k úplnému vyschnutí lokality. Od třetí etapy navíc počet vodních ploch a mokřadů vzrostl, takže se tento efekt ještě posílil. Půdní vláhu pozitivním způsobem ovlivňuje i existence rozvinutého a pestrého lučního společenstva, které je v dobré kondici díky spásání Exmoorským divokým koněm. Specifické účinky pastvy velkých kopytníků na tato společenstva a na ně navazující druhy bezobratlých a obratlovců včetně vzácných druhů motýlů nebo bahňáků lze nalézt v publikaci Jirků, Dostál [7] nebo Danell, Duncan a kol. [8]. Pozitivní efekty lze shrnout na dopady samotné pastvy (koně si vybírají rychle rostoucí druhy, jež by bez pastvy dominovaly) a také rozrušování půdy kopyty, což při periodickém podměčení lokality zvyšuje druhovou diverzitu bylinného patra. Dalším pozitivním efektem výskytu divokých koní je i „ochranný faktor“ pro ptačí druhy, kdy zejména bahňáci vyhledávají jejich přítomnost a jsou daleko klidnější než obvykle. Tato obecná tendence se projevila i v prostoru Kozmických ptačích luk, kde se ze skupiny bahňáků vyskytuje stabilní populace čejky chocholaté (*Vanellus vanellus*) či vodouše rudonohého (*Tringa totanus*). Pravidelně jsou tu přítomny i další druhy vodoušů, např. vodouš šedý (*Tringa nebularia*), a ze skupiny bahňáků i v ČR vzácně se vyskytující koliha velká (*Numenius arquata*). Z dalších zajímavých a výjimečných druhů vodních a mokřadních ptáků se na lokalitě pravidelně objevuje více druhů

volavek, mezi nimi občas i volavka stříbrná (*Egretta garzetta*). Významným okamžikem v historii luk bylo i vyhnízdění hohola severního (*Bucephala clangula*). Zvyšující se počet hnízdících párů husy velké (*Anser anser*) je během jarního a podzimního tahu doplněn i přechodným výskytem husy běločelé (*Anser albifrons*). Z vzácnějších či v krajině ČR méně se vyskytujících kachen můžeme zmínit čírku modrou (*Anas querquedula*) nebo lžičáka pestrého (*Spatula clypeata*).

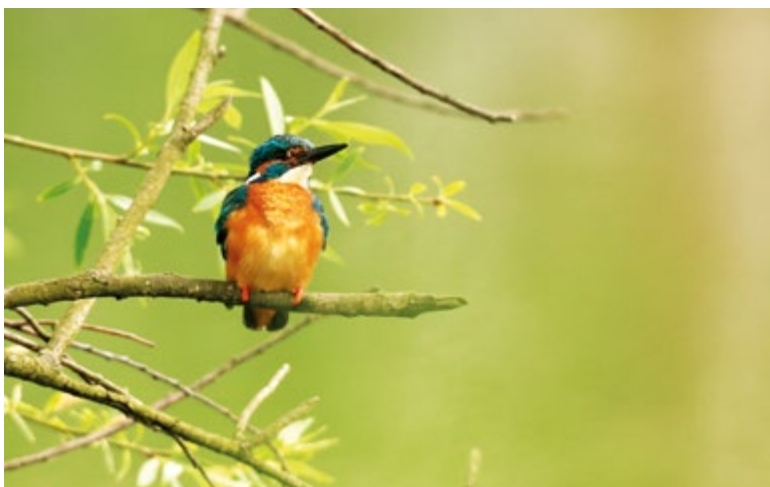
Obr. 5. Exmoorský pony je nádherné zvíře...

Obr. 3. Malé srnče objevuje svět

Obr. 6. ... a zároveň velmi odolné a nenáročné

Obr. 4. Ledňáček na Kozmických ptačích loukách prospívá

Obr. 7. Na vodu je zvyklý a s vodou provázaný

Obr. 8. Ranní slunce nad Kozmickými ptačími loukami

Obr. 9. Vodouš rudonohý

Obr. 10. Volavka bílá v ranních paprscích slunce

Mezi vzácné druhy pěvců, s nimiž se lze na lukách setkat, je možné zařadit například strnada rákosního (*Emberiza schoeniclus*). K opravdovým perlám a úspěchům rezervace však bezesporu patří pravidelně se opakující výskyt jeřába popelavého (*Grus grus*) a jeho letošní první úspěšné vyhníždění na této lokalitě. Zmiňovaná pastva divokých koní, která podporuje diverzitu nektarodárných bylin, pozitivně ovlivňuje i výskyt krvavce totenu (*Sanguisorba officinalis*), a tím i téměř ohroženého modráška bahenního (*Maculinea nausithous*). Velkou výhodou Exmoorského pony je i fakt, že ve srovnání s domestikovanými plemeny koní je daleko otužilejší a s vyšší imunitou vůči parazitům, takže až na výjimky (námraza, zasažení lokality povodní apod.) není nutné jeho přikrmování. V současnosti stádo na Kozmických ptačích loukách čítá 26 hřebců převážně mladého věku. Během loňského a letošního roku byly počty velkých kopytníků doplněny o desetičlenné stádo Skotského náhorního skotu (Highland cattle). Kozmické ptačí louky tak vedle svého nesporného významu pro přírodu a krajinu Hlučínska a Opavska představují i atraktivní cíl pro výlety. Pokud však chtějí návštěvníci pozorovat zde se vyskytující vzácné a zajímavé druhy živočichů, je nutné se chovat citlivě a tiše, což by pro přírodní lokality mělo platit obecně.

Literatura

- [1] BENSTEAD, P., DRAKE, M. a kol. *Mokré lúky. Průručka ochrany a manažmentu aluviálních a přímořských mokřiných lúk*. Bratislava: Daphne, 2001. 172 s. ISBN: 80-968495-2-2.
- [2] ŠTĚRBA, O. a kol. *Říční krajina a její ekosystémy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. 391 s. ISBN: 978-80-244-2203-9.
- [3] CÍLEK, V., JUST, T. a kol. *Voda a krajina. Kniha o životě s vodou a návratu k přirozené krajině*. Praha: Dokořán, 2017. 198 s. ISBN: 978-80-7363-837-5.
- [4] ČÍŽKOVÁ, H., VLASÁKOVÁ, L. a kol. *Mokřady: Ekologie, ochrana, udržitelné využívání*. České Budějovice: Jihočeská Univerzita, 2017. 630 s. ISBN: 978-80-7394-658-6.
- [5] RICHTER, P. Vývoj lokalizace rybníků v Polabské nížině od poloviny 19. století – 1. část – Pardubicko. *Vodohospodářské technicko-ekonomické informace*. 2023, 65(3), s. 32–38. ISSN 0322-8916.
- [6] SOLNICKÝ, P. *Vodní mlýny na Moravě a ve Slezsku*, I. díl. Praha: Libri, 2007. 221 s. ISBN: 978-80-7277-244-5.
- [7] JIRKŮ, M., DOSTÁL, D. *Zhodnocení managementu bezlesí VVP Milovice-Mladá přirozenou pastvou velkých kopytníků 2015–2019. Výzkumná zpráva nadace Česká krajina*. Praha, 2020. 25 s.
- [8] DANELL, K., DUNCAN, P. a kol. *Large Herbivore Ecology, Ecosystem Dynamics and Conservation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 506 s. ISBN: 978-0-521-53687-5.

Autoři

doc. RNDr. Jan Unucka, Ph.D.¹

✉ jan.unucka@chmi.cz

Petr Bláha²

✉ petr.blaha@semix.cz

¹Český hydrometeorologický ústav, Ostrava

²Semix Pluso, s. r. o., Otice u Opavy

ISSN 0322-8916/© 2023 Autoři. Tuto práci je kdokoliv oprávněn šířit a využívat za podmínek licence CC BY-NC 4.0.

Obr. 11. Rybák obecný

